

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชน ในเขตเมือง กรณีศึกษา ชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วันที่รับบทความ : 22/02/2565
วันที่แก้ไขบทความ : 31/05/2565
วันที่ตอบรับบทความ : 23/06/2565

กิตติยา โต๊ะทอง¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชนในเขตเมือง และ (2) ค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมี 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ 33 คน (2) ตัวแทนชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ 10 คน และ (3) กลุ่มผู้นำชุมชน 7 คน ถูกคัดเลือกแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ การสังเกต การใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ จนได้รับรางวัลชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะในเขตเมืองมี 5 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง 2) หน่วยงานภาครัฐมีนโยบายชัดเจน ทำงานร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3) วิธีการที่ใช้มีความหลากหลาย 4) ชาวชุมชนมีความสามัคคี นำหลักธรรมคำสอนของศาสนามาประยุกต์ใช้ และ 5) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปและนำมาจัดทำเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะชุมชนในเขตเมือง ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ 1) ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ชาวชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการขยะ 2) หน่วยงานภาครัฐมีนโยบายที่ชัดเจน เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้าใจสภาพบริบทและวิถีชุมชน มีทักษะการสื่อสารและประสานงานที่ดี และ 3) วิธีการในการจัดการขยะมีรูปแบบที่หลากหลาย มีกิจกรรมต่อเนื่อง สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทชุมชน โดยแต่ละองค์ประกอบมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันเป็นองค์ประกอบ

คำสำคัญ : ปัจจัย ความสำเร็จ การจัดการขยะ ชุมชนในเขตเมือง แนวปฏิบัติที่ดี

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
อีเมล: kitiya.t@dru.ac.th

The Factors Affecting Success of Waste Management in the Urban Community: A Case Study of Masjid Suvarnabhumi Community, Klongsan, Bangkok

Received : 22/02/2022

Revised : 31/05/2022

Accepted : 23/06/2022

Kitiya Totong¹

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the factors affecting the success of waste management in the urban community and 2) find out the good practice guideline for community waste management. The 3 target groups of key informants were selected based on purposive sampling, which consisted of (1) 33 local people, (2) 10 representatives from the first group, and (3) 7 community committees. The survey, observation, questionnaire, and in-depth interview were conducted as tools. The quantitative and qualitative data were analyzed by statistical program and contents analysis respectively. The results revealed the 5 main factors affecting the success of waste management in the Masjid Suvarnabhumi community until receiving the award of a model community for waste management in urban areas. The 5 main factors are 1) strong community leaders 2) government agencies have clear policies and continuously work with the community 3) the methods used are diverse 4) the community people are united and applied the principles of religious teachings, and 5) participation of community people. Moreover, the data obtained from this research can be summarized and used to model a good practice guideline for community waste management in urban areas. It consists of 3 important parts that are 1) the community has strong community leaders and community people cooperating in waste management 2) government agencies have clear policies and government officials understand the context and the community ways including having good communication and coordination skills and 3) there are various forms of waste management methods and

¹ Assistant professor, Environmental Management Program, Faculty of Science and Technology, Dhonburi Rajabhat University
e-mail: kitiya.t@dru.ac.th

having continuous activities that are appropriate to the community context. Therefore, each component has factors that are related to each other as holistic.

Keywords: success ; factor ; waste management ; urban community ; good practice.

บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญปัญหาหนึ่งในระดับประเทศ โดยรัฐบาลได้ประกาศให้ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยเป็นวาระแห่งชาติและพยายามหามาตรการต่างๆ ในการดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วนในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา แต่เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมืองในพื้นที่จังหวัดต่างๆ กอปรกับนโยบายส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว จึงทำให้ปริมาณขยะในแต่ละปีมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสถิติของกรมควบคุมมลพิษ พบว่า ในปี 2561 ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั่วประเทศมีจำนวน 27.93 ล้านตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2560 ถึงร้อยละ 2.05 และในจำนวนนี้คิดเป็นขยะที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครถึง 4.85 ล้านตันหรือประมาณร้อยละ 17 (กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562, หน้า 8) ซึ่งการจัดการปริมาณขยะที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ด้วยการมุ่งเน้นการจัดการที่ปลายทางและอาศัยเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภาครัฐเพียงลำพังย่อมไม่สามารถแก้ไขปัญหามาได้อย่างยั่งยืน แต่การจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพควรเริ่มจากต้นทางคือประชาชนผู้ก่อให้เกิดขยะ รวมทั้งนโยบายภาครัฐจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นต้องมีความชัดเจน นำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบททางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและต้องผสมผสานพลังความร่วมมือร่วมกับภาคเอกชน องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการกับปัญหาขยะ (Kalra, 2020) ซึ่งหากสามารถจัดการขยะที่ต้นทางได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ก็จะส่งผลให้ปัญหาการจัดการขยะที่ปลายทางลดน้อยลงได้

ชุมชนมัสยิดสุพรรณภูมิตั้งอยู่ในพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนในเขตเมืองขนาดเล็กจำนวน 63 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร 426 คน เป็นหญิงมากกว่าชาย ชาวชุมชนประกอบด้วยชาวมุสลิม (ประมาณร้อยละ 90) และชาวพุทธอาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาแต่ดั้งเดิม และมีอายุมากกว่า 40 ปี ประกอบอาชีพค้าขาย (ขายอาหารภายในชุมชน)/ทำธุรกิจส่วนตัว มีรายได้ไม่น้อยกว่า 10,000 บาทต่อเดือน ชาวชุมชนบางส่วนไม่ได้ทำงานแล้วเนื่องจากอยู่ในวัยเกษียณ แม้ไม่มีรายได้จากการทำงานแต่มีบุตรหลานให้การอุปการะเลี้ยงดู บริเวณชุมชนมีทางเดินเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกว้างประมาณ 1.5 เมตร มีกระถางต้นไม้วางหน้าบ้านสองข้างทาง มีภูมิทัศน์ที่สะอาด สวยงามและร่มรื่น ภายในชุมชนมีสวนหย่อมเล็ก ๆ เป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับปลูกต้นไม้และไม้ประดับ มีลานกีฬา

แม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งมีมัสยิดสุพรรณภูมิซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา และเป็นสถานที่จัดงานบุญ/กิจกรรมต่าง ๆ ของชาวมุสลิมด้วย ชาวมุสลิมให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดการขยะโดยสามารถลดปริมาณขยะชุมชนได้ถึงร้อยละ 60 (จากปริมาณขยะชุมชนวันละ 500 กิโลกรัม) ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน 2558 (ฝ่ายรักษาความสะอาดและสวนสาธารณะ สำนักงานเขต คลองสาน, 2558, หน้า 14-18) ชุมชนแห่งนี้จึงเป็นชุมชนต้นแบบที่ได้รับรางวัลด้านการจัดการขยะชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2558 ชาวมุสลิมได้รับรางวัลชมเชย ประเภทชุมชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ระดับกรุงเทพมหานคร และในปี 2559 ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 2 ด้านการจัดการขยะชุมชนจากต้นทาง เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุพรรณภูมิซึ่งเป็นชุมชนในเขตเมือง กรุงเทพมหานครแห่งนี้ เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะชุมชนในเขตเมือง ซึ่งสามารถถอดบทเรียนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ในเขตเมืองได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุพรรณภูมิซึ่งเป็นชุมชนในเขตเมือง
2. เพื่อค้นหาแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะชุมชนในเขตเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยอาศัยข้อมูลจากการสังเกต การสำรวจ และข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามมาใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น และนำข้อมูลที่ได้ในเบื้องต้นมาทำการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ชาวมุสลิมมัสยิดสุพรรณภูมิ จำนวน 33 คน 2) กลุ่มตัวแทนชาวมุสลิมมัสยิดสุพรรณภูมิ จำนวน 10 คน และ 3) กลุ่มผู้นำชุมชนคือคณะกรรมการชุมชน จำนวน 7 คน โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มถูกคัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ เกณฑ์การแยกอาสาสมัครออกจากโครงการ และเกณฑ์การให้เลิกจากการศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหรือวิธีการที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การสำรวจ การสังเกต แบบสอบถาม และแนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจำแนกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	จำนวน (คน)	วิธีการ/เครื่องมือที่ใช้
1. ชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ (ครัวเรือนละ 1 คน)	33	แบบสอบถาม การสังเกตพฤติกรรม
2. ตัวแทนชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ (ตัวแทนชาวชุมชนที่คัดเลือกมาจากข้อ 1.)	10	สัมภาษณ์เชิงลึก
3. กลุ่มผู้นำชุมชน (คณะกรรมการชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ)	7	สัมภาษณ์เชิงลึก

ทั้งนี้ แบบสอบถาม และแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก สร้างจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความสอดคล้อง จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยแบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.93 และการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้รับการพิทักษ์สิทธิตามหลักจริยธรรมการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อและประสานไปยังผู้นำชุมชน เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย ทำการสำรวจและสังเกตบริบททางด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนและสภาพบริบททางสังคมของชาวชุมชน เก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (triangulation) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการสังเกตบริบทพื้นและบริบททางสังคมมาพิจารณาพร้อมกับข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่มที่ทำการสัมภาษณ์ว่ามีข้อมูลที่ถูกต้องตรงกันหรือสอดคล้องกันหรือไม่ จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ด้วยการจำแนกข้อความเข้ากลุ่ม แล้วจึงจัดกลุ่มข้อมูล นำเสนอข้อค้นพบ พร้อมทั้งแปลความหมาย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง ชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิมีการจัดการขยะโดยการคัดแยกขยะประเภทที่สามารถนำไปขายได้หรือสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ออกจากขยะทั่วไปก่อนนำไปทิ้งลงถังขยะ ซึ่งประเภทขยะที่แต่ละครัวเรือนมีมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) เศษอาหาร เศษผัก และผลไม้ 2) ขวดพลาสติก ขวดน้ำต่างๆ และ 3) ถุงพลาสติก ถุงหิ้ว แม้ว่าชาวชุมชนจะมีส่วนร่วมในการจัดการขยะโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ประธานชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิในฐานะผู้นำชุมชน มีบทบาทสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กล่าวคือ ประธานชุมชนเป็นผู้นำชุมชนที่ดีและมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาการจัดการขยะของชุมชนตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในการลงมือปฏิบัติและทำให้ดูเป็นแบบอย่างก่อน คือเริ่มจากตัวผู้นำชุมชนเองก่อน แล้วค่อยขยายผลที่เป็นรูปธรรมไปสู่ชาวชุมชน ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ชาวชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะของชุมชน ตั้งแต่การร่วมกันกำหนดจุดบริเวณที่ทิ้งขยะ การนัดหมายวันเวลาในการเก็บขนขยะ การเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนไปเข้าร่วมอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน ให้เยาวชนไปเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกชุมชน ส่งบุคลากรมาเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้ คอยผลักดัน ส่งเสริม สนับสนุน การคัดแยกขยะและการจัดการขยะของชุมชน มีการประสานงานกับชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป็นเหมือนพี่เลี้ยงให้กับชุมชนเมื่อเข้าร่วมประกวดโครงการชุมชนปลอดขยะ เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชน

จากข้อมูลเบื้องต้นซึ่งได้จากแบบสอบถาม จากการสังเกตบริบทสภาพแวดล้อมทั่วไป ตลอดจนบริบททางสังคมของชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ พบว่า พฤติกรรมการจัดการขยะและการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน โดยภาพรวมยังอยู่ในระดับปานกลาง แต่การที่ชุมชนได้มาซึ่งรางวัลต้นแบบด้านการจัดการขยะนั้นมีปัจจัยอื่น ๆ อันเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและส่งผลให้การจัดการขยะของชุมชนโดยภาพรวมประสบผลสำเร็จ ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เลือกใช้วิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับวิถีชุมชน และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการขยะ 2) หน่วยงานภาครัฐมีนโยบายที่ชัดเจน มีการประสานงาน ติดตาม ประเมินผลการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการสื่อสารที่ดีแบบสองทาง และเข้าใจวิถีชุมชน 3) วิธีการที่นำมาใช้ในการจัดการปัญหาขยะมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 4) วิถีชุมชน ชาวชุมชนมีพลังแห่งความสามัคคี ก่อปรกับชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ได้นำหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการจัดการขยะ และ 5) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเริ่มจาก

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในครัวเรือนของตนเองก่อน แล้วจึงขยายไปสู่ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผู้นำชุมชน: ผู้นำชุมชนคือประธานชุมชน มีบทบาทสำคัญมากในการค้นหาสาเหตุของปัญหาขยะในชุมชน เมื่อทราบถึงต้นตอสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาแล้ว ก็พยายามคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยประธานชุมชนมองว่า ต้นตอของปัญหาที่แท้จริงคือ “คนในชุมชน” จะทำอะไรให้คนในชุมชนได้ตระหนักและมองเห็นร่วมกันว่าขยะเป็น “ปัญหา” และชาวชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากปัญหาที่เกิดขึ้น กอปรกับบุคลิกภาพของประธานชุมชนที่เคยรับราชการเป็นครูมาก่อน มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชาวชุมชน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (คือเริ่มที่ตนเองก่อน) ในการแก้ไขปัญหา ใฝ่รู้มีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา มีความเสียสละทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์ในการทำงานและทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชนส่วนรวม ด้วยบุคลิกภาพที่เด่นชัดและสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรม จึงทำให้ประธานชุมชนเป็นที่เคารพศรัทธาและเป็นที่ไว้วางใจของคนในชุมชน เมื่อประธานชุมชนอยากให้ชาวชุมชนเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาก็แสดงความคิดเห็นในเรื่องใดหรือประเด็นใด ก็จะไม่ใช้วิธีการสั่งการ แต่จะใช้คำว่า “ขอความร่วมมือ” จากชาวชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวชุมชน นอกจากนี้เรื่องของการสื่อสารก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อประธานชุมชนได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จากภายนอกชุมชนหรือได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากหน่วยงานภาครัฐก็จะมาสื่อสารบอกกล่าวเล่าต่อให้ชาวชุมชนได้รับรู้รับทราบผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น การเดินเคาะประตูบอกตามบ้าน การติดป้ายประกาศ ประชาสัมพันธ์ที่บริเวณผนังทางเดินในชุมชน หรือบอร์ดประชาสัมพันธ์ของชุมชน หรือเสียงตามสาย เป็นต้น นอกจากนี้ การที่ประธานชุมชนเป็นคนดั้งเดิมในชุมชน จึงทำให้เข้าใจสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและบริบทสภาพพื้นที่เป็นอย่างดี จึงทำให้สามารถนำความรู้และประสบการณ์มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี สามารถเลือกวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาคือพัฒนาชุมชนของตน คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของประธานชุมชนคือ มีความอดทนอดกลั้นสูง เพราะการทำงานกับชุมชน การจะดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมหรือบทบาทในการจัดการขยะของครัวเรือนและชุมชนนั้น ต้องใช้ระยะเวลาและความอดทนเป็นอย่างสูง กว่าผลของงานจะปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า เป็นการทำงานหนักอย่างเงียบๆ แล้วปล่อยให้ความสำเร็จพูดแทน ซึ่งตัวแทนชาวชุมชนทั้ง 10 คน (กลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มที่ 2) ได้แสดงมุมมองต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการขยะของชุมชน โดยมองว่า “ประธานชุมชน” คนปัจจุบันคือ Key person ในการจัดการปัญหาขยะ เนื่องจากเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ พัฒนา เปิดรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีความหลากหลาย มีการประชาสัมพันธ์สื่อสารที่ดี และเมื่อคิดแล้วก็ลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ส่วนหนึ่งอาจมา

จากภูมิหลังของตัวประธานชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ เนื่องจากเป็นข้าราชการครูก่อน เมื่อเกษียณแล้วจึงมาช่วยพัฒนาชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยนำเอาประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากชีวิตการทำงานอาชีพครูมาปรับประยุกต์ใช้ ประกอบกับเป็นคนดั้งเดิมในชุมชน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน จึงได้รับการยอมรับนับถือจากชาวชุมชน นอกจากนี้ บุคลิกและลักษณะนิสัยโดยส่วนตัว เช่น เป็นคนที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเสียสละ (เสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อนำมาใช้เป็นทุนในการพัฒนาชุมชน) เป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่างก่อน แม้ว่าในช่วงแรกชาวชุมชนจะยังไม่เข้าใจและยังไม่ให้ความร่วมมือ แต่ประธานชุมชนก็มีความอดทน มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เป็นคนใจดี จริงใจ ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย จึงเป็นที่เคารพรักและไว้วางใจของชาวชุมชนและได้รับมอบหมายงานหลากหลายตำแหน่ง ซึ่งชาวชุมชนจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ผู้ที่ริเริ่มจัดการแก้ไขปัญหาขยะของชุมชนคือ ประธานชุมชนคนปัจจุบัน ส่วนคณะกรรมการชุมชนอีก 6 ท่านนั้น ชาวชุมชนมองว่า ยังมีบทบาทน้อยและไม่เด่นชัด

2) หน่วยงานภาครัฐ: หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชน ควรมีนโยบาย การดำเนินงาน การกำกับ และติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม มีการประสานงานและการสื่อสารที่ดีแบบสองทางกับคนในชุมชน ในการส่งเจ้าหน้าที่ลงไปปฏิบัติงานหรือประสานงานร่วมกับคนในชุมชน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐนอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานในเชิงวิชาการแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อสภาพพื้นที่ บริบททางสังคม วิถีชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อความศรัทธาต่างๆ ของคนในชุมชนด้วย การแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ อาทิ ปัญหาการจัดการขยะ และปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐต้องสวมบทบาทเป็น Facilitator คือผู้อำนวยความสะดวกหรือพี่เลี้ยงที่คอยให้การสนับสนุนช่วยเหลือตามสภาพหรือสอดคล้องกับบริบทของชุมชน มีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง ให้คำแนะนำ มีความจริงใจและจริงจังในการอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ชาวชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะของชุมชนตั้งแต่ระยะแรก กล่าวคือ มีการร่วมกันกำหนดจุดที่ทิ้งขยะ โดยทางสำนักงานเขตและชุมชนมีสยิดสุวรรณภูมิได้ประสานงานและร่วมมือกันในการกำหนดจุดทิ้งขยะของชุมชนไว้ 2 จุด ส่วนประเด็นเรื่องการคัดแยกขยะและการแปลงรูปขยะ ในช่วงปี 2552 ทางกรุงเทพมหานครได้ประกาศนโยบายและดำเนินโครงการลดและคัดแยกขยะโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ชุมชนมีสยิดสุวรรณภูมิซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานเขตคลองสานและได้รับคัดเลือกเป็นชุมชนนำร่องในการดำเนินโครงการดังกล่าวนี้ ทางสำนักงานเขตได้ให้การสนับสนุนและเตรียมความพร้อมให้กับทางชุมชนมีสยิดสุวรรณภูมิในเบื้องต้นด้วยการคัดเลือกตัวแทนชาวชุมชนส่งไปเข้ารับการ

อบรมสัมมนาเรื่องการคัดแยกขยะ ไปศึกษาดูงานที่โรงงานคัดแยกขยะเพื่อรีไซเคิลวงษ์พาณิชย์และชุมชน ตัวอย่างของจังหวัดพิษณุโลก ส่งตัวแทนเยาวชนในชุมชนไปร่วมกิจกรรมภายนอกชุมชน ส่งทีมวิทยากรมาอบรมให้ความรู้ภายในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการลดขยะ การคัดแยกขยะ การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำน้ำยาล้างจานให้แก่ชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ รวมทั้งการส่งเจ้าหน้าที่มาประสานงานและเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำแก่ชาวชุมชนในการเข้าร่วมประกวดโครงการชุมชนปลอดขยะ และโครงการอื่นๆ มากมาย จนกระทั่งประสบความสำเร็จและชุมชนได้รับรางวัลจากการประกวดในโครงการต่างๆ

ในมุมมองของชาวชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิมองว่า หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทในการจัดการขยะของชุมชนดีพอสมควร โดยมองว่าหน่วยงานรัฐเป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่คอยอำนวยความสะดวกและให้ข้อแนะนำต่างๆ กับชุมชน ทั้งในเรื่องของการส่งนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่มาอบรมให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ การนำขยะที่ยังใช้ประโยชน์ได้กลับมาแปรรูปหรือสร้างสิ่งประดิษฐ์เป็นของใช้ภายในครัวเรือนหรือชุมชน เช่น การนำขวดพลาสติกมาทำเป็นกระถางปลูกต้นไม้ประดับหรือประดิษฐ์ดอกไม้พลาสติก การนำเศษอาหารมาทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น รวมทั้งการประสานงาน การสนับสนุน และบริหารจัดการร่วมกับชุมชนในการกำหนดจุดทิ้งขยะ วัน เวลา สถานที่ในการรวบรวมขยะและเก็บขนขยะเพื่อนำไปกำจัดต่อไป

3) วิธีการ: การหาแนวทางในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาขยะของชุมชนนั้น คณะกรรมการชุมชนหรือกลุ่มผู้นำชุมชนได้นำข้อมูลข่าวสารมาแจ้งและชี้แจงให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบเป็นประจำสม่ำเสมอ ต่อเนื่องและหลากหลายรูปแบบและวิธีการ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การนำเข้าสู่วาระการประชุมคณะกรรมการชุมชน การติดป้ายประชาสัมพันธ์ติดประกาศในบอร์ดภายในบริเวณชุมชน การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเดินเคาะตามประตูบ้านเพื่อพูดคุยแจ้งข่าวสารและสนทนาพูดคุยสอบถาม เป็นต้น นอกจากนี้คณะกรรมการชุมชนได้มีการปรึกษาร่วมกันทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและชาวชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนทุกเพศทุกวัยเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามวาระและโอกาสเป็นประจำสม่ำเสมอ การบริหารจัดการมีความยืดหยุ่น มีการนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมสัมมนาอบรมและศึกษาดูงานมาปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสภาพชุมชนและวิถีชุมชน ซึ่งแม้ว่าจะเป็นชุมชนในเขตเมืองที่มีขนาดเล็ก มีทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิม แต่ต่างก็อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี

4) วิถีชุมชน: ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนนำหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนา (ทั้งพุทธและอิสลาม) มาปรับประยุกต์ใช้กับคนในชุมชน อาทิเช่น สำหรับชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม ก็จะนำเอาหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับเรื่องของความสะอาดมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความตระหนักด้วย

การกระตุ้นให้ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ที่กล่าวว่า “ความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธา” ซึ่งมีความหมายกว้างรวมทั้งหมด ตั้งแต่การรักษาความสะอาดของร่างกายตนเอง (สุชนาหมัย) ความสะอาดภายในบ้านเรือนของตนเอง ความสะอาดในที่สาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังมีมัสยิดสุวรรณภูมิซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และคุณค่า และเป็นศูนย์รวมของชาวชุมชนในประกอบศาสนกิจและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเป็นประจำสม่ำเสมอ ประกอบกับการที่ชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิเป็นชุมชนขนาดเล็ก และชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่อดีต จึงมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดุจพี่น้องญาติมิตร ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งยังถือเป็นพลังและมีบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งวิถีชุมชนเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่ควรมองข้ามในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการปัญหาขยะและปัญหาต่างๆ ของชุมชน

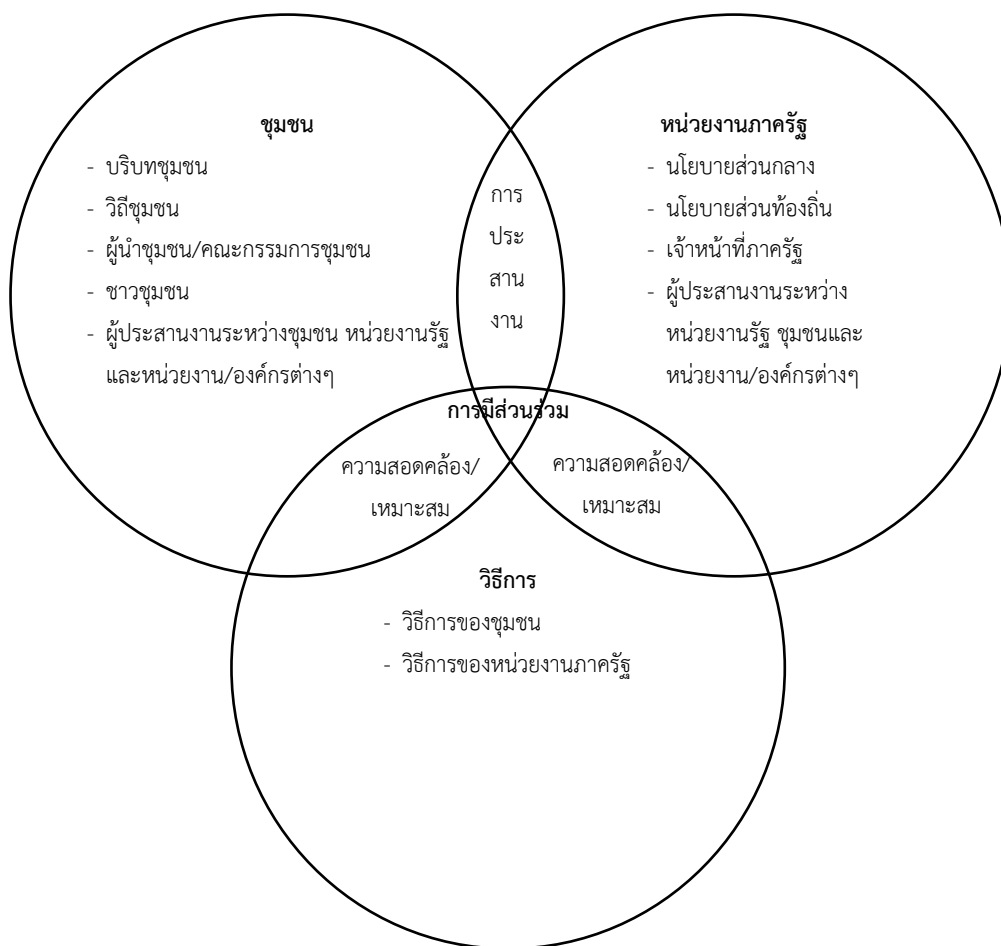
5) การมีส่วนร่วมของชาวชุมชน: จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดี อาทิ บทบาทของผู้นำชุมชน บทบาทของภาครัฐ วิธีการที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขหรือจัดการปัญหา และวิถีชุมชน จะพบว่า ทุกปัจจัยล้วนมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นองค์ภาพ โดยที่ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างอิสระ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ กล่าวคือ ต้องเริ่มจากตนเองก่อน เริ่มจากการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในครัวเรือนของตนเอง แล้วขยายผลไปสู่การมีส่วนร่วมในชุมชน เริ่มจากการที่ไม่ตระหนักในปัญหาคืออยากทิ้งตรงไหนก็ทิ้ง มองไม่เห็นถึงผลกระทบที่ตามมา (เช่น ขยะส่งกลิ่นเหม็น ทำให้น้ำเน่าเสีย เป็นต้น) ต่อมาเมื่อชาวชุมชนได้เผชิญกับผลกระทบก็มอย้อนกลับมาหาสาเหตุว่าเกิดจากอะไร คิดหาวิธีการในการจัดการกับปัญหา สาเหตุหนึ่งของปัญหาคือความไม่รู้ไม่เข้าใจ และใครจะเป็นผู้เริ่มต้นแก้ไขปัญหาดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นคือ การอบรมให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการขยะ (ตั้งแต่ขยะมาจากไหน มาจากใคร มีวิธีการจัดการหรือกำจัดอย่างไรบ้าง ถ้าจัดการไม่ถูกต้องจะก่อให้เกิดผลกระทบตามอย่างไรบ้าง ใครเป็นผู้ได้รับผลกระทบ แต่ถ้ามีการจัดการขยะที่ดี จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง) ทั้งนี้ในระยะแรกของการจัดการปัญหาขยะ พบว่า ชาวชุมชนยังไม่ให้ความร่วมมือ ยังไม่เห็นความสำคัญ เพราะยังไม่เห็นว่าตนเองจะได้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมอย่างไร ต่อมาเมื่อประธานชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการชุมชนที่ริเริ่มแก้ไขปัญหาดังกล่าว เริ่มลงมือปฏิบัติด้วยตนเองก่อนเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ชาวชุมชน อาศัยความอดทน ความเสียสละ ความจริงใจ ความเสมอต้นเสมอปลาย โดยขอความร่วมมือจากชาวชุมชนตามความสมัครใจ และเมื่อชาวชุมชนเริ่มเห็นผลประโยชน์ที่ได้รับอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ บ้านเรือนและพื้นที่บริเวณชุมชนมีความสะอาด ขยะที่คัดแยกไว้สามารถนำไปขายได้อย่างเช่น ขวดพลาสติก สามารถสร้างรายได้

เสริมให้กับครอบครัว หรือสามารถนำมาดัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ซ้ำได้ เช่น นำขวดพลาสติกมาตัดตกแต่ง ทำเป็นกระถางแขวนปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ทำให้ชุมชนร่มรื่นน่าอยู่ ปริมาณขยะในครัวเรือนลดลง กลิ่นเหม็นจากขยะเริ่มเบาบางลง เป็นต้น เมื่อเห็นผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ชาวชุมชนก็เริ่มตระหนัก ให้ ความสำคัญ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการลงมือปฏิบัติตาม

แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปและนำมาจัดทำเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดี ในการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิได้ดังโมเดลภาพที่ 1 และสามารถอธิบายโดยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

โมเดลการจัดการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ ประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ ส่วนที่ 1 คือ ชุมชน ประกอบด้วย 1.1) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ใฝ่รู้ เข้าใจวิถีชุมชน มีกระบวนการในการสื่อสาร หลากหลายช่องทาง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ 1.2) ชาวชุมชน มีความรักความสามัคคี ให้ความ ร่วมมือในการจัดการขยะ มีทัศนคติและมีพฤติกรรมการลอกเลียนแบบผู้นำชุมชนในเชิงบวก 1.3) บริบท สภาพแวดล้อมของชุมชน แม้ว่าจะเป็นชุมชนในเขตเมืองซึ่งมีพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่จำกัด แต่สามารถบริหาร จัดการโดยเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการกำหนดจุดทิ้งขยะหรือ จุดรวบรวมขยะที่เหมาะสม 1.4) ตัวแทนผู้ประสานงานของชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรต่าง ๆ เป็น ผู้ที่เข้าใจบริบทและวิถีชุมชน รวมทั้งข้อจำกัดของชุมชนเป็นอย่างดี ส่วนที่ 2 คือ หน่วยงานภาครัฐมี นโยบายที่ชัดเจนทุกระดับทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น มีงบประมาณสนับสนุน เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้าใจ สภาพบริบทและวิถีชุมชน คอยให้การสนับสนุนในการสร้างเสริมศักยภาพชุมชน ให้คำแนะนำเป็นที่ ปรีกษาเสมือนเป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวชุมชน มีการสื่อสารและประสานงานที่ดี รวมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีกับ ชาวชุมชน ส่วนที่ 3 คือ วิธีการ วิธีการในการจัดการขยะมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทชุมชน เช่น การกำหนดจุดและตารางเวลาดำเนินการเก็บขนขยะมาจากการหารือร่วมกันระหว่างชุมชนและ หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการขยะของชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ

(1) **ชุมชน** ประกอบด้วย ชาวชุมชน ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการชุมชน บริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน วิถีชุมชน และผู้ประสานงานระหว่างชุมชน-หน่วยงานรัฐ-หน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ

- ชาวชุมชน มีบทบาทสำคัญในการจัดการขยะที่ต้นทาง เพราะเป็นผู้สร้างขยะ เป็นผู้คัดแยกขยะก่อนนำขยะไปทิ้งยังจุดรวบรวมขยะเพื่อรอการเก็บขนจากเจ้าหน้าที่รัฐตามจุดที่กำหนดของชุมชน ชาวชุมชนมีการคัดแยกขยะที่ต้นทางเพราะมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐมาให้ความรู้ความเข้าใจ จึงทำให้ชาวชุมชนมีความสนใจและมีพฤติกรรมการปฏิบัติที่ดี มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นแบบอย่างที่ดีมาคอยกระตุ้นส่งเสริมให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยคัดแยกขยะ ดูแลสภาพแวดล้อมของครัวเรือนตนเองและชุมชน เริ่มจากบริเวณพื้นที่ในครัวเรือนและหน้าบ้านของตนเองแล้วจึงขยายไปยังพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน มีพฤติกรรมการลอกเลียนแบบผู้นำชุมชนในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อเห็นว่าสิ่งที่ผู้นำชุมชนทำแล้วเกิดประโยชน์ต่อตนเอง (มีรายได้เสริมจากการคัดแยกและขายขยะ) และสังคมส่วนรวม (บริเวณบ้านและชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย) ก็ปฏิบัติตาม

- ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการชุมชน โดยเฉพาะตัวประธานชุมชนเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นผู้นำที่ดี รับฟังความคิดเห็น มีกระบวนการในการสื่อสารหลายช่องทาง เข้าใจบริบทของชุมชน มีความรู้

ความสามารถ เมื่อรับนโยบายเรื่องการคัดแยกขยะมูลฝอยมาจากทางสำนักงานเขตคลองสานแล้ว ก็นำมาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม มีความเพียรพยายามในการดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายของนโยบาย คิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน และประสบการณ์มาปรับประยุกต์ใช้ และลงมือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ

- บริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชุมชนมีพื้นที่จำกัด เป็นชุมชนขนาดเล็ก การบริหารจัดการจึงมีการกำหนดจุดในการทิ้งขยะหรือจุดเก็บรวบรวมขยะร่วมกัน 2 จุด ได้แก่ บริเวณหน้าป้ายชุมชน และบริเวณกลางซอย ซึ่งอำนวยความสะดวกให้กับชาวชุมชนในการนำขยะมาทิ้งยังจุดกำหนดดังกล่าว

- วิถีชุมชน ชาวชุมชนอยู่อาศัยกันแบบพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

- ผู้ประสานงานระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ ตัวแทนของชุมชนที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ มีความเข้าใจบริบทและวิถีของชุมชน มีการติดตามเยี่ยมเยียนสอบถามและร่วมค้นหาปัญหา แก้ไข ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกต่างๆ ตามที่ชาวชุมชนขอความร่วมมือ เช่น ขอสนับสนุนด้านวิทยากรในการมาให้ความรู้ สาธิต การติดต่อประสานงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาพร้อมกับชาวชุมชน

(2) หน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย นโยบายส่วนกลาง นโยบายส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน และหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ

- นโยบายส่วนกลาง มีความชัดเจน มีงบประมาณสนับสนุน
- นโยบายส่วนท้องถิ่น มีความชัดเจน มีงบประมาณสนับสนุน มีการติดตามผลลัพธ์การดำเนินงาน/กิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

- เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เข้าใจบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน มีการสื่อสารและประสานงานที่ดีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีสัมพันธภาพที่ดีกับชาวชุมชน

- ผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน และหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ตัวแทนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐเป็นบุคคลที่สำคัญในการทำงานกับชุมชน และประสานงานกับผู้นำชุมชนและชาวชุมชน ต้องมีความเข้าใจในสภาพบริบทแวดล้อมและสภาพสังคม รวมทั้งวิถีชุมชน และแนวทางในการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของชุมชน

(3) วิธีการ ประกอบด้วย วิธีการในการจัดการขยะของชุมชน และวิธีการในการจัดการขยะของภาครัฐ

- วิธีการในการจัดการขยะของชุมชน มีการจัดการตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนคือชุมชนมีพื้นที่จำกัด แต่ชาวชุมชนก็เปิดใจรับฟัง ให้ความร่วมมือในการนำขยะมาทิ้งยังจุดเก็บรวบรวมที่กำหนดร่วมกัน มีการจัดตั้งบริเวณสวนหย่อม นำเอาขวดน้ำพลาสติก (ขยะ) มาแปรรูปเป็น

กระถางปลูกดอกไม้ ตกแต่งบริเวณพื้นที่สวนหย่อมริมน้ำให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวชุมชน มีการบริจาคกระเป๋ามาให้ชาวชุมชนได้ยืมใช้ มีระบบการยืมคืน สร้างแรงจูงใจด้วยการแลกแต้ม มีตัวแทนชาวชุมชนเสียสละตนเองมาดูแลสภาพแวดล้อมและการเก็บรวบรวมขยะ ณ จุดเก็บรวบรวมขยะ เป็นต้น

- วิธีการในการจัดการขยะของภาครัฐ มีนโยบายชัดเจน นำมาสู่การปฏิบัติ มีงบประมาณสนับสนุน มีการประสานงานที่ดี เจ้าหน้าที่ภาครัฐมีความจริงใจ คอยช่วยเหลือติดตามเอาใจใส่ สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชาวชุมชน มีการร่วมกิจกรรมตามเทศกาล/วิถีชุมชน เช่น ร่วมงานทำบุญเลี้ยงละศีลอด งานบุญต่างๆ เป็นต้น อำนวยความสะดวกในการมาเก็บขยะขึ้นใหญ่ มีการหารือร่วมกันในการกำหนดจุดทิ้งขยะ มาเก็บขนขยะเป็นเวลาตามตารางเวลาที่นัดหมาย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า หากปัจจัยในการจัดการขยะของชุมชนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) ชุมชน (2) หน่วยงานภาครัฐ และ (3) วิธีการ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน จะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนภายในชุมชนเอง รวมทั้งระหว่างชาวชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชนมีสยิดสุวรรณภูมิ ซึ่งทำให้ชาวชุมชนมีสยิดสุวรรณภูมิได้รับรางวัลและเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการขยะชุมชน ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นแบบอย่างที่ดี 2) หน่วยงานภาครัฐ มีนโยบายที่ชัดเจนในทุกระดับและให้การสนับสนุนทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ คอยเป็นที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือสนับสนุน 3) วิธีการ ในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนมีรูปแบบที่หลากหลาย เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน 4) วิถีชุมชน มีการนำหลักธรรมคำสอนของศาสนามาประยุกต์ใช้ และ 5) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดขยะภายในครัวเรือนไปสู่การจัดการขยะชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนภวรรณ รัตสุข (2559, หน้า 260) ที่พบว่า การจัดการขยะควรมีกระบวนการจัดการแบบบูรณาการ โดยเริ่มจากการจัดการขยะภายในชุมชน ตั้งแต่การสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนลด ละ เลิกการผลิตขยะภายในชุมชน นำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ รู้จักเสียสละ มุ่งเน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ มีการอบรมให้ความรู้ สร้างความตระหนักเรื่องการจัดขยะในประชาชนทุกระดับ สอดคล้องกับงานของ Kalra (2020, หน้า 115) ที่พบว่า บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและบทบาทของชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการจัดการขยะ ตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับการปฏิบัติและถือว่าเป็นประเด็นที่ทำนายของการจัดการปัญหาขยะ (Camarillo and Bellotindos, 2021, หน้า 30) ทั้งนี้ การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน รัฐอาจทำ

หน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงาน นำความสำเร็จของชุมชนเผยแพร่ไปยังภายนอก เช่น การส่งผลงานเข้าประกวดในระดับต่างๆ ซึ่งเมื่อชาวชุมชนได้รับรางวัลก็จะสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ถือเป็นแรงกระตุ้น แรงจูงใจ หรือกำลังใจสำคัญที่ทำให้ชาวชุมชนเดินทางจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการขยะในชุมชนให้เป็นไปอย่างยั่งยืน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นแรงผลักดันที่สำคัญมากเป็นลำดับแรก ในขณะที่แรงสนับสนุนอย่างจริงจังและจริงใจจากภาครัฐมีบทบาททรงลงมา และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิชัย เกียรติสามีกักดี (2557, หน้า 104) ที่พบว่า ความเข้มแข็งของประชาชนในการจัดการขยะสามารถวัดได้จากองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ (1) ร่วมกระทำ (2) ร่วมคิด (3) ร่วมรู้สึก และ (4) ความเป็นเจ้าของชุมชน ในขณะที่ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และศุภวรรณ ภิรมย์ทอง (2558, หน้า 7) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการขยะในชุมชน ได้แก่ ความบกพร่องในการทำหน้าที่ของหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ภาวะผู้นำ องค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่และประชาชน การขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. หากมีการเก็บข้อมูลกับบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วยจะทำให้งานวิจัยสมบูรณ์มากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงลึก เช่น เชิญตัวแทนบุคลากรหรือหน่วยงานภาครัฐมาร่วมสนทนากลุ่ม เพื่อประสานความร่วมมือในการหาแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการขยะของชุมชนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและสภาพพื้นที่

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2561. กรุงเทพมหานคร: หจก.สมงคลการพิมพ์.
- นภวรรณ รัตสุข. (2559). การจัดการขยะแบบบูรณาการในชุมชน. วารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 3(5), หน้า 260-273.
- ฝ่ายรักษาความสะอาดและสวนสาธารณะ สำนักงานเขตคลองสาน. (2558). องค์ความรู้การคัดแยกมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด การใช้ประโยชน์จากมูลฝอย และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต้นแบบด้านการจัดการมูลฝอย. กรุงเทพมหานคร.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และศุภวรรณ ภิรมย์ทอง. (2558). การจัดการปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ. 8 (2), หน้า 7-29.

วิชัย เกียรติสามิภักดิ์. (2557). ความเข้มแข็งของชุมชนในการกำจัดขยะมูลฝอยกับการจัดการภาครัฐ
กรณีศึกษาชุมชนตลาดไท เทศบาลเมืองท่าโขลง จังหวัดปทุมธานี. **วารสารวิชาการ
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี**. 9(1), หน้า 104-116.

Camarillo, M.E., & Bellotindos, L.M. (2021). A Study of Policy Implementation and
Community Participation in the Municipal Solid Waste Management in the
Philippines. **Applied Environmental Research**, 43(2), 30–45.

<https://doi.org/10.35762/AER.2021.43.2.3>

Kalra, N. (2020). **Community Participation and Waste Management**. In: Ghosh, S. (eds)
Sustainable Waste Management: Policies and Case Studies. Springer, Singapore.
https://doi.org/10.1007/978-981-13-7071-7_10.